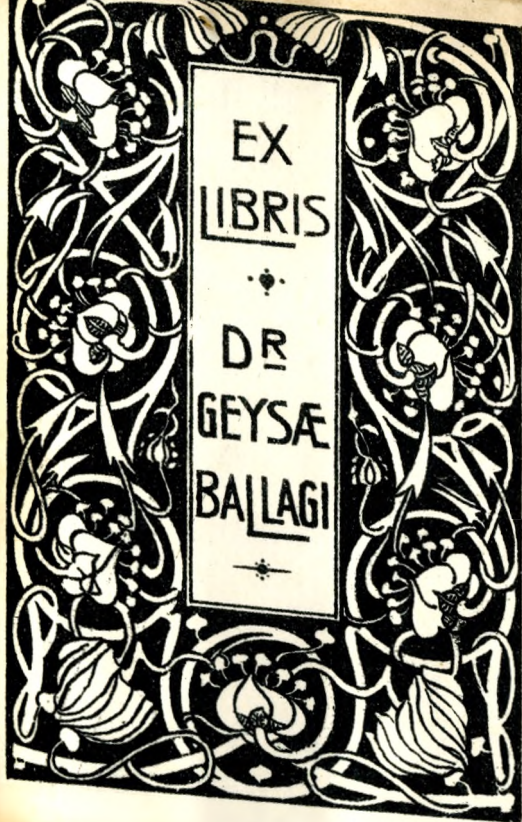

Politikai
röpiratok.

29.

1963

1976

H 16 5 27.

1994

1999 -07- 07

- 1.) 001 0005 958 930
- 2.) 001 0005 958 947
- 3.) 001 0005 958 954
- 4.) 001 0005 958 961
- 5.) 001 0005 958 978
- 6.) 001 0005 958 985
- 7.) 001 0005 958 992
- 8.) 001 0005 959 005
- 9.) 001 0005 959 012
- 10.) 001 0005 959 029
- 11.) nines
- 12.) 001 0005 959 050
- 13.) 001 0005 959 067
- 14.) 001 0005 959 074
- 15.) 001 0005 959 081
- 16.) 001 0005 959 088

- 197-211
- 1., Sanctio pragmatica. Bírányi Alor. 1848.
 - 2., Kállay Ödön és Beresényi Károly beszédei az 1861. országgyűlésen. 1861.
 - 3., Klawiál Sándor és Tanárki Edeon beszédei az 1861. országgyűlésen. 1861.
 - 4., Wer ist der König von Ungarn, der steht als Kläger vor dem englischen Kavaliergerichtshof erscheint. Smith Fort. Min. 1861.
 - 5., Eine Stimme aus Ungarn. 1861.
 - 6., Országos kis kötet. György deák. 1865.
 - 7., Erőf. kéchényi Zoltán utolsó évei és halála. Kacskó, méthy. 1866.
 - 8., Krónika a mostani országgyűlésről. Vas Erchen. 1867.
 - 9., Politikai kis kötet. Boross Mihály. 1-2° kötet. 1868.
 - 10., Kis politikusi a jó magyar nép számára. Kóvá János. 1868.
 - 11., Egy kis jelenet a mai kortesvilágról. Ballagi Mór. 1869.
 - 12., A baloldal az id^o körüli feladatról. Ballagi Mór. 1869.
 - 13., Deák Ferenc beszéde, melyet Pestváros polgáraitól az országgyűlési beszédek alkalmánál tartott. Dr. Andrássy Gyula beszéde, melyet S. F. Klyhagen válságtörő elittel tartott. 1869.
 - 14., Párbeszéd, melyet a haza dolgairól az értekezéssel elidőlt béha folytatott Antal öccsével. 209
 - 15., Politikai kis kötet. Boross Mihály. 5. kötet. 1871.
 - 16., Politikai iramutató azok számára, kik nem tudják, hánnyal utótt az óra. 1871. 211

Faint, illegible handwriting, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in approximately 20 horizontal lines across the page.

29
197

SANCTIO

PRAGMATICA.

BIRÁNYI ÁKOSTÓL.

MEGDÖNTHETLEN OKOKKAL BIZONYITTATIK
BE TÖBBI KÖZT, HOGY MAGYARORSZÁG NEM
KÖTELES AUSZTRIÁT SEMMIFÉLE HÁBORUI-
BAN SEGÍTNI.

PESTEN, 1848.

Nyomatott Lukács és társnál, országut, Kunewalder - ház.

SANCTIO

PRAGMATICA.

Dr BALLAGI GÉZA.

Qui bene distingvit, bene docet.

MEGDÖNTHEIDEN ORONKAL BIZONYITTATIK
HE FORRI KÖLT. HOGY MAGYARORSZÁG NEM
KÖTELES VEGYERLÁT SZEMMELK HADORU-

WESTER, 1848

Weston's Litho. & Engraving, Boston & New York.

NYÁRI PÁLNAK.

SANCTO

RACIANTICA

D. BALLAGI GÉZA.

Qui bene distingvit, bene docet.

NYARI PALNAK.

MYARI PALMAN

E l ő s z ó.

Igen sokan, úgy látszik, nem értik a sanctio pragmaticát. Akkint vélekednek, hogy Magyarország tudja isten miféle különös kötelességgel van Ausztriához csatolva, — tán mintha nélküle meg sem is állhatna a világon és viszont.

Ez csak mind hamis fogalmak eredménye.

Már az iskolákban csepegteték belénk — sokakba fonákul a tant, hogy olyanok vagyunk, mint az összenőtt ikrek, kiket nem lehet egymástól elválasztani, és hogy tartozunk egymás érdekeit még önkárunkkal is előmozdítani.

Leginkább pedig azon álfogalmat találjuk uralkodónak, miszerint Magyarország Ausztria épségét (integritását) fenntartani köteles — nem tekintve saját érdekei csonkulását.

Az egész ügynek tisztába hozatala végett irtam a jelen értekezést — menten minden ellenséges indulattól, egyedül hazám becsületét és jó hírnevét szem előtt tartva.

Történetiróink félénkül s titokban suhantak el e tárgy mellett, mintha sphynx lett volna, melly őket elnyelendé; nekünk maradt fen azt nyíltan s részrehajlatlan szabadelműséggel tárgyalni.

Pest jul. 24. 1848.

Szerző.

Történeti rész.

Sanctio pragmatica nálunk azon törvényes rendelkezés, mely által az ausztriai uralkodóháznak férfi örököseire biztosított trónöröklés-joga Magyarországbán s ehhez kapcsolt részekben, a férfiág kihaltával, a leányágra is kiterjesztetik.

Szöbeli jelentését ha vesszük e diplomaticai kifejezésnek, akkor az olyan kötés, mely valami dolognak szakadatlan egybefüggésén alapszik; ha pedig úgy vesszük, a mint azt már régi időkben használtatni találjuk, akkor az részint leirata római császárnak, a tanácsosokkal (*pragmatici*) tartott értekezés után, valamely községtől hozzájuk intézett kérelemre; részint rendelet a status és egyház fontos ügyeiben. Franciaországban két illy *sanctio pragmatica*t ismernek: szent Lajosét 1268-ik évről, mely által a gallicanus papság függetlensége a római széktől kimondatik; aztán VII. Károlyét, mely Bourgesban bocsáztatott ki, s mellynek helyébe I. Ferencz s X. Leo pápa közt kötött egyezés lépett 1516-ban.

Németországban így neveztetik VI. Károly császár azon rendelete, miszerint statusaiban az uralkodás jog a nőörökösökre is általszálljon.

Mi különösen az ausztriai főherczegséget illeti: itt a leányöröködési jog már I. Fridrik császár oklevelében, mely által 1156-ik évben Ausztriát határgrófságról herczegségre emelte, határoztatik meg köv. szavakkal: „ha pedig, mitől isten mentsen, az ausztriai herczeg férfi örökös nélkül meghalna, akkor a herczegség a hátrahagyott legöregebb leányra szálljon által.“ Ugyanezt erősítik II. Fridrik, I. Rudolf, IV. Károly, Venczel, III. Fridrik, V. Károly, II. Ferdinánd s I. Lipót csá-

szárok. Hasonló leány elsőszülöttségi jog Németország többi részeiben, mint Lotharingia, Jülich, Cleve, Bergen, Braunschweig herczegségekben is divatozott.

A' szokás egyébiránt, hogy a leányok a fiukkal egyenlőn osztoztak a fekvő javakon, meg volt már a rómaiaknál, kikről a' gótokra, később a németekre származott által.

III. (mint német-római császár VI.) Károly örököségei a sanctio pr. megalapításában, különösen Magyarországot illetőleg.

III. Károly, kihez családegyesítő-előmozdítási buzgóságra nézve hasonlót a legújabb történet Lajos Fülöpben — az elűzött francia királyban tüntete föl, minden gondját egyedül családjá jövődjének biztosítására fordította annyira, hogy e miatt nagyobb státuserdekeket s kötelezettségeket is kifelejtett szem elől, — s az eszközt, mellyel céljait elérhetni vélé, főleg a sanctio pragmaticában találta fel.

Ez nyílt s bevallott szándoka levén az uralkodónak, pártolókra természetesen akadott mindjárt a' magyar nagyok néhányai előtt. Névszerint Pálfi János s Károlyi fogták fel az eszmét.

Pálfi János, teljeshatalmu fővezér (melly tisztséget, mikint a' történet állítja, leánya, I. József kedvese, eszközölte ki neki) s Károlyi (előbb legtekintélyesb embere Rákóczi pártjának), míg I. József halálát titkolák, a szatmári békét kötötték meg Nagy-Károlyban majus 1jén 1711-ben. Ezért III. Károly meg akarván őket jutalmazni, Károlyit, kinék műve volt jelesen a békekötés, grófságra, szatmári főispánság s altábornagyságra emelte, Pálfit pedig horvátországi bánná nevezte. Mindkettő immár szorosban le volt kötelezve a fejedelemhez.

Pálfi, mintha még keveset tett s keveset nyert volna, Eszterházi Imre, zágrábi püspökkel szövetkezve, kivitte a horvát, dalmát és szlapon tartománygyűlésben (1712.), hogy a kapcsolt-részek követői a legközelebbi magyar országgyűlésen az uralkodóház leányági örökösését szorgalmazzák.

Ennek nyomán került fel a csakugyan nemsokára (1712ki apr. 3kára) hirdetett országgyűlés előleges tanácskozásiban azon kérdés: vajjon a koronázási oklevélben előforduló pont, miszerint csak a férfi örökösök érvényes s annak enyésztlével a rendek választási joga következzenek be, kihagyandó, s a leányági örökösök a horvát követek indítványa szerint elismerendő-e vagy nem?

A rendek nem jutottak egyezésre s a többség a változtatástól idegen volt.

De már ekkor erősen kezdtek dolgozni a *sanctio pragmatica* mellett.

A király szívesen egyezett meg a rendek kívánságában, miszerint a koronázási oklevelet a koronázás előtt adja ki, a protestánsokat, kik akkor felezámmal voltak az országban, daczára a clerus minden ármánykodásának, megerősítette régebbi szerződések által adott engedélyekben stb.

Következő évben Károly a spanyol trónról, miután látta, hogy az utrechti békekötést többé meg nem akadályozhatja, tökéletesen lemondott, s mielőtt neje Barcelonából megérkezne, egy nagy családi tanácsot tartott részint önmaga, részint Eugen herczeg elnöklete alatt, mellyben a *sanctio pragmatica* csakugyan határozottan elfogadtatott, az ausztriai ház valamennyi tartományra s Magyarországra is kiterjesztendő. (1713. apr. 19kén.)

E szerint Károly halála után, férfi örökösök hiányában leányainak; saját leányai hiányában I. Lipót leány örökösinek; mindenkor elsőszülöttségi jog szerint, azon feltét alatt, hogy ezen utódok római hitvalláshoz tartozzanak, s a birodalom felosztása ¹⁾ nélkül, a trónöröklés, mint a többi örökös státusokban, ugy Magyarországra is vala biztosítandó. A statustanács és a jelenvolt országnagyok (magnások) a király ohajtása szerint határoztak; de a tervezett sanctiónak Magyarországra ellenszegült az országalkotmány szokott magyarázata, s a király koronázási esküje; legvigyázatosb eszélyt szükség

¹⁾ Annyiban, a mennyiben egy fő alatt létezik. Különbön ezek nem a törvény szavai.

volt alkalmazni, hogy a nemzetet a női trónöröklés megengedésére indítsák. Pálfi János és Eszterházi Imre zágrábi püspök, (mint fentebb érintettük) már előre munkáltak Horvátországban; az evang. hitvallásu magyar urak, egyházi szabadság jótékonyására számítva, készeknek mutalkoztak; a római katolikus rendeknek ékesenszóló s ügyes követek mulogatók, milly könnyen okozhatna a királynak férfi örökös nélküli halála kárhozatos örökösödési háborút mind Magyar mind Spanyolországra nézve.¹⁾

1714ik évi sept. 8kára ismét országgyűlés lön hirdelve. Most egymást érte az országgyűlés, csakhogy a kitűzött czél el ne szalasztassék, míg egyébkor, mint például I. Lipót alatt, 20 évig (1662—1681ig) sem tartatott, — mert az önkényes kormány érdeke ugy kívánta. — De már ekkor a nemzet erősülni kezdett, s különben is III. Károly fejdelem, minden gyönge ségei mellett, az engedési politika követője volt. Főnemlített országgyűlésen legelől Pálfi Miklós, testvére Jánosnak, nádorrá, Kohári István országbíróvá nevezetett. Hatalmas két oszlopa a sanctio pragmaticának, mellynek hogy annál több barátot szerezzenek, a királyi kegyelem, engedékenység s pártfogolás minden kerekei ismét mozgásba hozattak. Nevezetesen dec. 14kén (1714) megállapítá Károly, hogy az esztergomi érsekek azoutul római birodalmi herczeg czimet viselhessenek. A protestansok hitvallása „bevett“-nek nyilvánított, és hogy az ezt ellenző clerusnak is elégtétessék, Horvátországból a protestansok tovább is kizárva maradtak. De főgond a nemességre volt fordítva, mellynek is kiváltságai biztosítottak; törvénnyel erősített meg, hogy Magyarország saját törvények, és soha nem a német tartományok kormányzási módja szerint fog igazgattatni. A jászok és kunok a német rendtől megváltandóknak határozattak; a koronának Pozsonyban őriztetése, s a törökökkel alkudozásokban mindenkor magyaroknak is használtatása rendeltetett. A prae-

¹⁾ Fessler die Geschichte der Ungern und ihren Landsassen. X. Rész. 13 lap.

monstrációk és jezsuiták (ez utóbbiak különösen munkáltak a s. pr. behozatalán) követeket nyertek az országgyűlésre; Szeged, Debreczen és Szatmár sz. kir. városok sorába czikkelyeztettek; végre Eugen herczeg honfiusított. Eugen hg érdemei s tekintélye nagyok valának az országban, e szerint szava is nem csekély súlyt vetett a mérlegbe Károly tervei javára.

A sors intézkedése más irányt látszék venni. Károlynak 1716ik évi apr. 13kán egy figyermeke (Lipót) született, s az apa, belefáradtan a sok erőködésbe, tán fel is hagy kedvencz tervével.

Azonban Lipót még azon évi nov. 4kén meghalt. Következő évben majus 13kán született Mária Therezia; 1718-ban pedig Mária Anna, Károly császár második leánya. Ezóta a fejdelem nem ismert nagyobb feladatot atyai szivhajlamai követésénél. I. József idősb leánya Mária Jozefa 1719. nőül menvén Auguszt száz fejdelemhez, Károly öt, leányai javára, az ausztriai statusokróli lemondásra birta; hasonlót tőn 1722ben József második leányával Mária Annával, ki Károly Albert bajor fejdelemmel kelt egybe. Időközben a csehek 1720ban, s erre nemsokára a szileziaiak, morvák s ausztriaiak elfogadták a sanctio pragmaticát.

Köztudomásu dolog levén, hogy Magyarországbán a sanctio p. iránt a protestansok viselletnek legkevesb rokonszenvvel, Károly, hogy ezek kedélyét is megnyerje, főnökeiket 1721ki febr. 3kára, bizonyos vallásügyek kedvezőleges eldöntése végett, gr. Csáki clnöktele alatt, összehivatta Pesten. Azonban a jezsuiták tulbuzgósága, kik a vallás ürügyc alatt elérendő czélaiknak minden egyéb érdeket alája rendeltek, a tanácskozás eredményét s ezzel együtt a mellékes, főnemlített czélt is meghiusította. Azonkivül még más baj is létezett, miről Fessler következő felvilágosítást ad:

„Magyarországbán ez ügyet (s. pr.) még folyvást némi elővigyázattal kellett kezelni; mert a szigoruan keresztültvitt követelése a két millio kilenczszáz hetvenhat forintnak

egy új hadjáratra¹⁾, s az arra tüstint következett passzaroviczi béke, mely magyar ügyviselő törvényes közbejötté nélkül kötöttet, újabb tápanyaga volt az eléguiletlenségnek az országnagyok s nemes urak közt; ennélfogva lanácsosnak látszott előbb még a három erdélyországi nemzetet a sanctio pr. részére megnyerni, s az erdélyi főparancsnok Virmond Hugo, főhelytartó Kornis Zsigmond és a szász közönség királybírája Teutsch András egyesült eszélyességök által sikerült az ohajtás.“²⁾ Mart. 30kán 1722ben.

Elvégre következett Magyarország. Károly maj. 1jén kelt leirat által jun. 20kára hivatta Pozsonyba az ország rendeit össze. A kérdés nyílt volt, de a kimenetel még bizonytalan. Egy eset volt a magyar nemzet hétszázados életében addigelő, hogy király leány emeltetett a trónra; de akkor még szabad választási joggal birt a magyar, s egy olyan fejdelem iránti hála vezérlé tettét, kit faja csillagai közé számít, kire hir és dicsőség miatt örökké büszke. Nem kell tán említünk sem, hogy az a hatalmas nagy Lajos volt. Most másodszer vala magát egy törvény alá hajtandó, mely keleties, házias természetével kevés öszhangzásban állt — rokka mellé jelölvén ez helyet a nőnek; de még sokkal fontosabbnak tekinté méltán azon körülményt, hogy a sanctio pr. által egy új kelepzczébe jut, mellyből a szabad választás kedvencz mezejére nem olly könnyen térhet ismét által.

A választás iránti előszeretet s hajlam, a magyarnak szabadelvü intézvényekrei fogékonytágát bizonyítja.

Daczára minden ígéret és fenycgetőzésnek, egy jókora párt tartotta fen magát, melly a sanctio pragmaticát folyvást ellenezte. Midőn már nagy része a rendek és nagyoknak fen volt Pozsonyban, még utolsó perczekben is folytonos tértitgetésre vala szükség. Ezért írja a történet, hogy „egész a sz. László király ünnepeig késztigeték elő Csáki Imre ka-

¹⁾ Állítólag a törökök ellen, minek meg nem történeendését azonban jól előre látta az akkori bécsi camarilla, s a roppant összeget ő fecsérle el.

²⁾ Fessler. Gesch. der Ungern stb. X. R. 45 lap.

locsai érsek bibornok és Szluha Ferencz nádori ítélőmester a jelenvolt urakat s megyei és kir. városi követeket a sanctio pr. elfogadására.“¹⁾ Ha olly föltétlen hajlandóság s részvétellel birtak az orsz. rendek ez ügy iránt, mint némelly félénk s pártszellemü történetírók kürtölik felölök, akkor mi szükség volt öket „előkészíteni?“

Junius 30kán hozatott Szluha Ferencz ítélőmester indítványára az országos határozat, mellyel a sanctio pragmaticát csakugyan elfogadták, s ugyane határozatot egy 60 orsz. rendi tagból álló küldöttség vitte föl Károlynak Bécsbe, ki azt természetesen nagy örömmel fogadta.²⁾

Elérvén ekkép hön s rég ohajtott célját végképen Károly, ezentul, nyercménye biztosításaul, a külhatalmak elismerését s kezességét a sanctio pragmaticához iparkodott ki-
eszközölni, miben hasonló szerencse kedvezett neki.

Jogi rész.

Ha jogszerűnek tisztán s egyedül csak azt vallanók, mit a haza, társadalom s emberiség java parancsol, akkor kevés jogszerűt mutathatnánk fel az eddigi törvénykönyvekben — igen keveset az országok politikájában.

De a világ évezredek óta megszokta már osztály-, faj- s önérdek sugalta látszatokban keresni a jogot, és adott neki nevet: „törvény“ — mellyet bizonyos formákba öltöztetve kötelezővé tett.

E szokás szinte törvényvé vált, s az emberiség igen-igen sokáig nem zúgolódott ellene; vagy ha ollykor mutatta is eléguetlenségét, a keresztülkasul font érdekék érczfalan még sem törhetett diadalmasan által.

¹⁾ Fessler Gesch. d. U. X. R. 46. lap.

²⁾ Olvasd csak az 1723ki országgyűlési naplókat e tárgyban, s látni fogod, mily sujtasos, rangkóros, előitéletes s csuszólag alázatos volt akkor a magyar.

S ezen gyakorlati szempontból indulva, bevalljuk, hogy az 1722ki rendeknek jogában állott a sanctio pragmaticáról szóló törvényt alkotni, épen úgy, mint joguk volt, azon időnek — a kiváltságok és szabadalmak előbitéletus idejének szelleme szerint törvényt hozni a nemesség adómentességéről.

Mert a nemességé volt a hatalom és dicsőség, s a „nemzet“ fenséges nevezetét egy ő maga használta — bitorolta.

Ez a törvényszerű jog, mely a törvények lánczolatán alapul; de nem a társadalmi, mely egyes osztályok előnyeit nem ismeri.

És megengedve a föltéteményt, hogy a törvényeket a körülmények és helyzetek parancsoló szüksége szerint kell megítélnünk, e részben is némi plausibilis okkal hizelegget magának az akkori rendek határozata a sanctio pragmaticáról.

Ugyanis Magyarország külső ellentől részint még folyvást háborgattatva, részint még igényeket tartva némelly kebléből elszakasztott birtokhoz, tehát mint védelmező s megtámadó, vagyis ostromlott s ostromló hatalom olly állapotban volt, mellyben egy vagy más szomszédali szövetezését már a politika is igénylé.

E szövetséget, az ausztriai házzali összeköttetés óta, természetesen annak uralkodása alatti népeiben találta; de az onnan I. Ferdinándtól fogvást, a magyar korona miatti folytonos villongások következtében meg nem erősülhetvén, hogy elvégre mégis állandósíttassék, — főleg pedig, hogy a gyakori országlat-közök (interregna) s ezeknek bajai elhárításának, az 1723ki rendek a sanctio pragmaticát hozták be.

Igy a történet, mellynek nyomán azonban a törvény szelleméből csak az önérdek sérelme nélküli barátságos, szabad felajánlatu kölcsönös védelmet — de kötelező erejűt még annak betüiből sem olvashatni ki.

Elfogadva tehát a törvényszerzés föltéteményit s névszerint azt, hogy a nemzetet akkor a nemesség képviselé s

mint ilyen alkotó meg a sanctio pr. törvényét úgy a mint megalkotó: isten neki! — elállunk a szótól.

De tekintve a társadalom igényeit, mik nem egyes osztályok sajátai, bátran állithatjuk, mikép a nemesség e törvény s annak szerzési módja által megbocsáthatlan bünt követett el a nép ellen.

Mert egyebek közt olytán szabadságot vásárolt s erősített meg rajta, melly a természettel homlokegyenest ellenkezik, határozván, hogy a nemesség az ég s föld minden áldásait e haza határai közt minden teher nélkül élvezhesse, míg a nép egyedül a terheket viseli.

Mert ezáltal az osztályok uralmát s előjogait kemény alapra fektetvén, a népérdek győzelmét, mellyet itt a barbársággal folytatott háboruk általi feltartóztatása a műveltség s felvilágosultságnak is akadályozza, még inkább nehezíté.

És e kiváltság-dudva hazánkban olly erős gyökeret vert, hogy midőn a művelt világ legtöbb részeiben hasonló gyarlóságok megszűntek az állomány legnagyobb javára, nálunk még folyvást veszedelmes előjogok uralkodtak — haladásunk tetemes akadályára. Ismeretes a „szüzvállások, forintok, ólombotok“ története.

Midőn azonban a sanctio pragmaticának olly illusivus erőt tulajdonitunk, miszerint általa mintegy eladottnak tekintjük az országot; innen semmi következtelést nem akarunk az ország függetlensége s önállósága ellen vonatni.

Azon erőt csak a jezsuitismus aknászta ki a sanctio pragmaticából, azon jezsuitismus, melly még az isteni tan legszebb elveiből is mérget szivott az emberiség számára — s melly ez egyszerű törvény értelmét is meghamisítá.

Szerencsétlenségünk tehát abban áll, hogy az öröklési törvény — az élet keserű tapasztalása szerint — mindenre, mit egy irányunkban mostoha kormány általa és segedelmével elérni kívánt, — mindenre, mit elnyomásunkra tehetett, kizsákmányoltatott; és ha mi védelmünkül a törvénynek egyik —

igazi oldalát mutatók fel, ők a másikat — a hamist fordíták ellenünkben.

Ekkép kétélű fegyver lön az, melly akármellyik oldalával vágjanak, mindig sebet ver.

Ha mégis olly zavaros lenne tehát e törvény, hogy azt lelkismeret szerint tisztán magyarázni nem lehetne, akkor az a legképtelenebb törvény, mellyet valaha az emberi elme fogalmazott.

Azonban tisztelet becsület neki, nem ollyanuk találjuk azt. —

És mind a mellett mennyire csavargaták! — Ha nemzetül férfias önérzettől oszlönözttelve, midőn kellett s jogunk volt, függetlenségünkre hivatkozáunk, s mint illyenek akaránk a nemzetek sorában előtünni: csak a sanctio pragmaticát fogták jóakaróink (?) elő, s azzal szegezték le szárnyainkat, miket, önjogainkat félreismerve, fölemelni tovább nem merénk.

És midőn ismét mi a sanctio pr. gyümölcseit akarjuk élvezni, szemünkre vetik, hogy nem lehet, mert függetlenek vagyunk.

Igy tön minap az ausztriai ministerium, melly, jóllehet hatalmában állott az ellenünk fellázadt horvát bánt lecsillapítani, még inkább pénz és tanáccsal segíté azt, és a semlegesség (neutralitas — mit a jó urak tán hasonlag a sanctio pragmaticából magyaráztak) felmondásával fenyegetöztek, ha Jelasiccsal minden áron ki nem békülünk.

Tudták igen jól, hogy ez a r alatt pénz- s hadügünknek az ausztriai ministeriumba olvasztása foglaltatik.

És midőn — menjünk csak kissé fel a történetben — 23ban a törvénytelen adót nyakunkba rótták, azt is bizonynyal a sanctio pragmaticából magyarázták.

És a statusadósságnak, minek csinálásában részt nem vettünk, elvállalását is!

És a szabadságért fölkelt olasz ellen vezetett megtámadó s boszuló háborubani részvétel köteleességét!

Hát mi marad aztán még ama dicső, fennen hánytorgatott függetlenségből?

Egy kis emlékezet a devalvatióra.

Ugye fájdalmas a guny, melly szívíg talál?

E nemzet becsületén, nagylelkűségén, jószívűség és szabadságán ejtettek a sebek.

Egy nemzet sebei pedig gyógyíthatlanok, mennyiben a fájdalom emléke soha ki nem hal a népből.

Egyesekkel elhal a fájdalom és emlékezet, de nem a nemzetekkel!

És mégis a törvény, mellyet illy vészes fegyverül használtak elleneink, egy, magában ártatlan, csupán a trónörök-lési rendet megszózó intézkedés.

Miben áll tehát a *sanctio pragmatica*? mire kötelez és mire nem kötelez?

Azt a törvény-szövege mutatja.

Kiméljenek meg olvasóim az 1723ki törvények erre vonatkozó 1. s 2. cikkének magyarra fordításától. Szinte vétéknek tartanók, a merő szolgai alázatosságot tanúsító lélektelen latin szóhalmazt, és a magyar nyelvünkre általcsigázni.

Az „emberimádási“ kor sajnálatraméltó szellemének kifolyása azon szerkezet — mellyhez hasonlót egyébiránt többet találunk régi törvényeink közt.

De talán mégis egy sem olly szerencsétlen, mint ama két említett cikk vázalkata.

Nem adjuk tehát sem eredetiben, sem fordításban, hanem szövegének értelmét lelkis meretesen következőkben vonjuk össze:

I. cikk. Köszönetet, mondanak az országos rendek ő felségének (II. Károlynak), irántok bizonyított atyai hajlandóságaért, közjó gyarapítására, Magyarország és a kapcsolt részek, meg a szomszéd örökös tartományok közli egység megállapítására czélzott gondjaiért stb. és végül azért, hogy

a trónöröklés-jogot Magyarországon s ahhoz kapcsolt részekben, az ausztriai ház leányágára is elfogadta — ugyanazon elsőszülöttségi rendben, mikint a férfiaknál divatos, s azon formában, mint az ő felsége többi örökös országai s tartományiban, Németországon belül és kívül fekvőkben, meg van már alapítva, elfogadva úgy, hogy ki elsőszülött örökös az ausztriai ház érintett országai s tartományiban — mellyek egymástól elválaszthatlanok, trónörökös lesz Magyarországon s a hozzá kapcsolt részek, országok és tartományokban is — mellyek szintén „elválaszthatlanokul értendő k.”

II. cikkben, melly egyébiránt pusztá körülírata az elsőnek, már az orsz. rendek magok viszik ezen trónöröklés-jogot a leányágra által, s elfogadják az öröködési rendszert úgy, hogy először III. Károly, aztán I. József, végül I. Lipót leányai s ezek örökösei következzenek az uralkodásban.

A sanctio pragae összevont szövegéből következő három világlik ki: 1) hogy a trónöröklés a leányágra is kiterjesztetik; 2) hogy az ausztriai örökös tartományok egymástól elválaszthatlanok, valamint hasonló természetűek a magyarországiak is; 3) hogy az uralkodó fő egységénél fogva Magyarország s Ausztria közt birodalmi kapcsolat létezik, mellynek fentartására mindazonképen a sanctio pragmatica által egyenesen sem az egyik sem a másik fél nem köteleztetik.

A „külső erő elleni“ kölcsönös védelem, csak mint III. Károlynak e célra fordított gondja adatik elő az I. cikk bevezetésében következő szavakkal: „proque stabilienda in omnem casum, etiam contra vim externam, cum vicinis Regnis, et Provinciis Haereditariis Unione, et conservanda domestica tranquillitate directam curam..... intelligentes (magyarul: megértvén (az orsz. rendek) ő felsége oda irányzott gondját, miszerint az egység a szomszéd örökös

országok és tartományokkal, minden esetre, külső erő ellen is, öregbítsék, s a hazai nyugalom fentartassék.)“ Ez köránsem kötelező természetű, hanem csak mint tény s érdeme III. Károlynak említették föl.

Nem lehet azt kimagyarázni hasonlókép a II. cikk 1. §-sa köv. szavaiból: „ut successivis quibusvis temporibus, ab omnibus externis, et etiam domesticis confusionibus, et periculis praeservari; imo in alma et continua tranquillitate, ac sincera animorum Unione, adversum omnem Vim etiam externam felicissime perennare posset (m. hogy következő akármely időkben, minden külső s belső zavaroktól és veszélyektől megóalmaztassék (az ország); sőt szelid és folytonos nyugalomban s a kedélyek őszinte egységében, minden külső erő ellen is boldogul fenállhasson)“ — mivel ez egyenesen Magyarországra, mellynek javaért a trónöröklés behozatni állítatik, érthető; mikint erre bizonyoságul szolgál a tüstint következő 2. §. „Quosvis praeterea etiam internos Motus, et facile oriri solita, ipsi Statibus et Ordinibus Regni ab antiquo optime cognita Interregni mala, solícite praecavere cupientes (m. azonkívül minden belső mozgalmakat, és könnyen credni szokott, az országos karok és rendek előtt onnan régóta legjobban ismeretes országlatközi bajokat elohajtván kerülni),“ mi szinte csak Magyarországra vonatkozik.

De végre nem következik azon szavakból sem, mik a II. cikk 7. §-ának végén állanak: „Jure et Ordine praemisso, indivisibiliter, ac inseparabiliter, invicem, et insimul, ac una cum Regno Ungariae, et Partibus, Regnis, et Provinciis eidem annexis, haereditarie possidendis (m. főnemlített jog és renddel, eloszthatlanul, és elválaszthatlanul, viszont és együtt, és egyzersmind Magyarországgal, s hozzá kapcsolt részek, országok és tartományokkal egyetemben, örökösen birandókban.)“ Ezen szavak valódi értelme, az illető § szövege szerint, csak ez: Magyarország a hozzá kapcsolt részekkel

együtt az ausztriai uralkodóház kormánya alá rendeltetik, mikint a többi örökös tartományok is az alatt léteznek, t. i. elsőszülöttségi joggal; de nem az az értelmök, mit némellyek állitanak, miszerint ugyanis Magyarország elválhatlan kapcsolatba helyeztetik itt Ausztriával; mert ezen íghehatározók: indivisibiliter, inseparabiliter stb. itt nyilván nem Magyarországra, hanem az ausztriai örökös országok s tartományokra viszonylanak. Annál kevesebbé lehet pedig józanul azon értelmet adni e szavaknak, mintha Magyarország köteleztetnék Ausztriát akárminő háborujában védelmezni, mit csak akkor nem lehetne tagadni, ha Magyarország olyan tulajdona lenne az uralkodóháznak, mellyel kényekedve szerint rendelkezhetnék.

A sanctio pr. tehát, mikép magából a törvényből ki van világosan mutatva, nem kötelez bennünket semmi áldozatra.

Ugyanezt bizonyítják magok a fejedelmek eljárásai. Névszerint III. Károly, a s. pr. alkotója, nyilván nem akart s nem célzott egyebet, mint hogy, mivel fiörököst akkor (1723ban) már nem remélt, Magyarország trónörökségét „kedves“ leányai számára biztosítsa. Pedig milly könnyen nyerendhetett az orsz. rendek engedékeny alázatosságánál fogva helybehagyást törvény általi kimondására annak is, hogy Magyarország köteles Ausztriát nem csak véd, hanem megtámadó háboruiban is segíteni.

De ezt tenni vagy sokalta tán, vagy elmulasztotta.

Valamint e szerint az 1687ki törvény egyedül az ausztriai ház fiörökösinek trónjogát állapítja csak meg, és semmi egyéb kötelező szövetségről nem rendelkezik: ugy az 1723ki törvénynek sincs egyéb célja, mint ama fiörökös jogot a leányágra is kiterjeszteni.

Ez olyan világos mint maga a szándék, melly e törvények alapja volt, s melly ha még más akarattal egybe lett volna kötve, ezt szinte külön törvényczikk által kellendett érvényesíteni, mi azonban nem történt.

Sőt ellenkezőjét bizonyítják a törvények, mert a s. pr. után következő 3. törvényczikk az ország régi szabadságait s jogait erősíti meg, mellyek egyike a független, szabad önkormányzás, mit a sanctio pragmaticával azon esetben, ha az ellenfeleink szerint magyarázthatnák, csakugyan semmikép nem lehetne öszhangzásba hozni.

Haladjunk tovább a történet fonalán.

Mária Therezia, minden oldalról ellenségtől környezetve, szövetségeseitől elhagyatva, reményét még csak a magyarban helyezte. „Mária Therezia ismerte e nemzet jellemét s indulatát, számolt is arra, és nem csalatkozott meg számolásában.“*) A mint is ezek valának végszavai a trónról: „benök (a magyarokban) helyezzük minden reményünket, azon szilárd hittől vigasztalva, hogy ezen, semmi késedelmet nem tűrő körülmények s veszélyekben tanácsukat és minden kitelhető segedelmöket tőlünk meg nem vonják.“ Ezen szavak legerősben bizonyítják a védelem tartozatlanságát. Ha törvény létezik a védelem köteleességéről, miért folyamodik M. Th. s miért mondja, hogy a magyarok segedelmöket tőle tán meg nem vonják. M. Thereziának akkor nem kérti, hanem követelni kellett volna, — csak hivatkozni a sanctio pragmaticára, mint állítólag olytén kötelező törvényre; de sem e jelen beszédében, sem félévvel azelőtt tartott pozsonyi országgyűlésre kibocsátott kir. előadásiban hasonló tárgyban, nem hivatkozik a sanctio pragmaticára.

Az ausztriai öröködési, a hét éves s bajor öröködési háborukban is csak ö n k i n t ajánlott segítséggel támogaták M. Thereziát a magyarok.

II. József, a magyar alkotmány alapját megingatott újításokat hozván az országba, midőn ezt örökös tartományival egybeolvasztani szándékozott s iparkodott is már, erre támo-
kot nem a sanctio pragmaticában keresett, hanem ön merész,

*) Horvát Mihály. A magyarok története III, szakasz 440. lap.

minden akadályon felülemelkedett lelkének ösztönétől indítva lépett a sikamlós ujitási pályára.

És ha mindezeknél fogva Magyarország nem köteles törvény szerint Ausztriát olly háboruban segíteni, mellyet neki külellenség üzen: annál kevesebbé tartozik vele akkor, ha magától Ausztriától származik a megtámadás.

Milly következéseket vont legyen reánk azontul tetteg a sanctio pragmatica, mindenki tudhatja.

Minél tovább haladt az idő, annál homályosb fogalnak fejlődtek bennünk és szomszédainkban annak értelme fölől.

Önállóság s függetlenségünk, daczára többszöri biztosításnak, veszélyeztetett, s már-már csak úgy lebegett hazánk fölött, mint baldoklóban a véglehellet.

A martiusi napokban köztünk is fölbredt szabadságérzet azonban nyilván hirdetheté a világnak, mikép a magyarnál nem hontalan a függetlenség, mitől csak ármány s rozsz akarat fosztották őt meg.

Átalakulásnak indult ugyan az egész nemzettest, mindamellet még számos előítélet fogva tart bennünkct. Ezeknek egyike a sanctio pragmaticáról helytelen fogalom.

Mi azt mondjuk: ha rejlik is reánk nézve romlás magva a sanctio pragmaticában, a martiusi dér után el kellendett annak rothadnia; holott épen ellenkező történik, s az ártatlan törvénybe most, a szabadság szép hajnalán, oltanak mérges tövist — halálos szurásul.

Ezért örökké szomoruan nevezetes marad értelmiségünk történetében jul. 20ka (1848.), melly napon a magyar nemzeti képviselők többsége, ministeriumunk után indulva, kész volt a sanctio pragmaticát — mindenre értelmezni.

S midőn a képviselői többség ministerestül így cselekedett, elveket akart állítása szerint kerüni, holott épen így dönt egy veszedelmes elv fulasztó karjaiba.

Ellenben azon hazafiai kevesebbségről, melly tiszta meggyőződése sugallatát követve, amazoknak ellene szavazott,

méltánylattal emlékezendik az utókor, mert megmentették a magyart azon keserű gyanutól, hogy a XIX. század derekán nem volt e nemzetben annyi értelmi tehetség sem, mennyi egy egyszerű törvény magyarázatára kívántatik.

Egy szót még végre azon korszakról, melyben a *sanctio pr.* behozatott.

Nem szükség azt bővebben rajzolni, elég legyen a magyar történetek egyik híres írója Fessler köv. szavait idéznünk: „Buzgóbban, mint e tizenhét (1719—1736.) évi időszakban, Európa fejedelmei soha sem üzték a zavarosban halászást — finomabban szólva, a diplomacia mesterségét. Az ürügyelt cél, mely miatt üzték a játékot, Európa sulyegyenének nevezetelett, s jelenté a legegyszerűbb alkatrészek összeköttetését, pillanatnyi nyereség látzata szerint, tekintet nélkül a jog és igazságra, szilárdság és tartósságra. A játszóknak mindegyike az európai egyensúly czégre alatt, tulnyomóságot akart magának játszótársai irányában szerezni; egyik a másik fölött iparkodott előnyöket nyerni; mindenik ígéretet tőn, komoly akarat nélkül annak megtartására, s végre mindnyájan belső erő s önállóságban veszítettek, nem nyervén egyebet azon ügyességnél, mely szerint politikai balszorgásaik iránt önmagokat áltaták s vakították k.“¹⁾

Még alig végezém be a röpiratot, midőn barátim egyikétől hallám, hogy a péczeli lelkész Dobos János (egyszermind a péczeli Rádayféle családi könyvtár őre) bizonyos érdekes adatokkal szolgálhatna művemhez. Nem késtem kirándulni, de nem találtam semmi olyast, mi Magyarországot különösen érdekelné. Mindazáltal tőle nyertem azon hagyományos tudomást, miszerint a *sanctio pr.* alkotásakor Pozsonyban a várkonyon ágyuk voltak legyen rettegtesül kiállitva. Ez ugymond apáink hagyománybeszéde.²⁾ Őszinte hü

¹⁾ Die Gesch. der Ungern stb. X. Rész 39—40 lapon.

²⁾ Sőt mi több, egy másik hagyomány szerint, Berzeviczi követ az országgyűlésen a *sanctio pr.* ellen szót emelvén, azonnal az

elődásu nyomtatványt annál kevesbbé lehet e tárgyról akár a régibb akár az újabb korból találni, minthogy még azon ellenzék is, melly az országban a s. pr. bölcsőjénél állt, a későbbi uralkodás részint kegyelmi, részint erőhatalmi rendszere alatt végül észrevétlenné olvadt, míg a törvény s annak balmagyarázata folyton erősbült.

Találtam mégis köv. czim alatt: „Sammlung einiger Staatsschriften, welche nach Ableben Kaiser Karl des VI. zum Vorschein gekommen, und die gegenwärtige wichtige Staatsangelegenheiten von Teutschland betreffen (nyomatott 1742-ben)“ — egy gyűjteményt, mellynek 3ik kötetében okadatilag bebizonyittatik, miszerint III. Károly alapította sanctio pragmatica korábbi rendeletek ellenére hozatott be, és hogy I. József leányainak esküvel erősített lemondásaik az ausztriai örökös tartományokról egészen érvénytelenek. Ugyanis I. Lipót ünnepélyes tartományfelosztása I. József s III. Károly közt azt rendeli, miszerint a német statusokat (Magyarországgal együtt) József, a spanyolokat pedig Károly örökli, úgy, hogy ha József főherczeg férfitódok nélkül meghalna, III. Károly, s annak férfitódai következzenek a német statusokban, s ezeknek kimultával ismét (habár Károly törvényes házasságból leányokat hagyna maga után) a Józsefféle főherczegnők kik is Károly leányait mindenkor előzik) az elsőszülöttségi rend szerint örököljenek; vagy ha Károly férfinaradékai kihalnának, akkor a hatalmas spanyol birodalom József főherczegre s annak mindkét ágbeli maradékira szálljon által s csak aztán következzenek Károly leányutódai.

Ezen rendelet Lipót, József és Károly s több családi

ülésből kiragadtatott s irtóztató csak mondani is, közpiaczon lefejeztetett! — katonaság köröztvén mind az országházát, mind egyéb állomásokat sürü tömegekben az foglalnán el. Szluha, midőn a sanctio pragmaticát indítványozá, senhangan a várfokon kiszegzett ágyukra hivatkozott. Szóval, e szerint minden a sanctio pragmaticának erőszakos kicsikarására mutat. És ekkor a jogigény is, melly mellette harczolni látszik, sokkal gyöngébb; főleg ha tekintetbe vesszük, hogy azon törvény, melly annak ártalmas következéseit vala némileg enyhítendő, t. i. a királynak országunkbani lakása (1723ki 8. t. cz.) mai napiglan teljesítetlenül maradt.

tagok és udvarbeliek előtt kihirdettelett; a nevezett szerződöfelek tartalék nélkül testi esküvel erősíték meg; e fölött írott nyilatkozatokat bocsátottak ki a rendelet minden poutjainak örök megtartása iránt s végül ünnepélyes elfogadási s átengedési okleveleket cseréltek egymással.

És mégis daczára mind ennek, III. Károly, saját családjának érdeke iránti tulbugzóságból egy újabb rendelkezést tön (a *sanctio pragmatica* által), mellynek következésül aztán a folytonos öröködési háboruk sanyargaták Ausztriát s erőtlenték Magyarországot.

Innen azon tanulság foly, mikép a politikát, melly nem az elvek, igazság, jog, hanem az érdekek tana, nem lehet semmiféle törvények, rendeletek, eskü stb. által megerősíteni, hanem ha más, ellenkező érdekek merülnek fel — ezek határoznak — föltéve hogy erősbeek az előbbieknél.

Az öröködési háboruk indítói, ha győznek, megsemmítik a *sanctio pragmatica*t s más érdekeket állitnak fel, — mint eselekvék III. Károly győztes politikája az I. Lipótféle rendelet ellenében.

De ne mondja senki, hogy e politika jogszerűségeen alapul, mert megsemmisíté a kölcsönös egyezkedést, esküt, okleveleket stb.

És e politikába sodortatott a magyar is! ki nemzeti érdekeinek utóbbi századok alatt ritkán tudott idegenek fölött diadalt szerezni.

S ha birt is a kellő erővel, mint M. Therezia alatt még, midőn más érdekiért orozlánilag küzdött és győzött: fény, kegyelem, szép szavak és képek által el hagyá magát vakitatni, mi majd sirt ásott lassan nemzetisége s függettlenségének.

Az egyik hatalmas sirásó eszköz a *sanctio pragmatica* volt: nem az egyszerű, öröködési — hanem a balul, elferdítve magyarázott törvény.

Mindez iránt most a népnek kell határozni.

